

macht van de natuur, van lot en omgeving, van verleden en toekomst, van besef en stemming en indruk, onze persoonlijke vrijheid in banden slaat? Eerst in die vrijmakende uitwerking toont de kunst het echte kunnen en handhaaft ze de eere van haar naam. Door die echte kunst- en vrijheidsdrift gedreven, schiep Neerlands volk zijn eigen onherbergzame erve om in een kunsttafereel, waarvoor de polderdijk de lijn aangaf. Aan die door vrijheidszin verwarmde kunstdrift wist het in huisraad, kleederdracht en fabrikaat een kunstwereld voor den landzaat te scheppen, die nóg op den buitenlander den indruk althans van het interessante maakt. En dank zij diezelfde aandrift, die vrijheidszin ook in het kunstvermogen blies, verraste het vreemdeling en landzaat met die schoone schepping van penseel en etsnaald, die nóg in de kunstgalerijen van Europa en Amerika den roem vertelt van ons voorgeslacht.⁸⁷⁾

Saamvattend wat we vonden, kom ik dus tot deze slotsom. Het Calvinisme, voorzooverre het ook buiten den kring der Calvinisten in enger zin, zijn stempel op ons volksleven drukte, bezit dáárin zijn onvergankelijke verdienste, dat het de Kunst aan zichzelf hergaf; voor de kunst een dusver ongekende wereld in het gewone burgerleven ontsloot; voor de schoonheid in het schijnbaar nietige het oog van den kunstenaar opende; en door het kweeken van vrijheidszin de kunstdrift geprikkeld heeft. Voorts dat het uit de breede rei der kunsten, de architectuur en plastiek eer tegenhield dan ontluiken deed. En eindelijk dat het, overmits bij de disharmonie van ethisch en aesthetisch leven het verlies van zedelijke veerkracht het smadelijkst zou zijn, van de tooneelkunst, niet gelijk die moest zijn, maar gelijk die bleek alleen te kunnen wezen, zijn gunste beslist aftrok.⁸⁸⁾

Een resultaat, waarbij natuurlijk geenszins betwist wordt, dat ook geheel andere invloeden van nationale aanleg, van landaard, volkshistorie en kunstgenie aan de eere onzer ongevenaarde kunstontwikkeling in de zeventiende eeuw deel hadden, maar dan toch geprotestteerd wordt tegen den laster, dien men in onhistorische kringen aan ons Calvinisme nagaf, alsof het in obscurantisme de kunst slechts verachten leerde, en in de verrukkelijke kunstwereld, die terstond na zijn triomf hier het oog bekoren kwam, niet ook zijn lichtspoor achterliet.